

HÜSEYNBALA MİRƏLƏMOV

XƏCƏLƏT

(iki hissəli dram)

İştirak edirlər:

Vətən- keçmiş Qarabağ döyüşçüsü.

Fərqanə - onun arvadı.

Gülyaz – qızı.

Murad – Vətənin uşaqı, gənclik və cəbhə dostu, indi biznesmen.

Kürən - Muradın sürücüsü.

Kərim - həkim.

BİRİNCİ HİSSƏ

Musiqi səslənir. İşıq yavaş-yavaş sönür. Səhnədə nimdaş kişi, qadın, uşaq paltarı asılmış zivələr nəzərə çarpır. Bir-birini kəsən zivələrdən azca aralıda elektrik lampası asılıb. Qaçqınların yaşadıkları yataqxanada balaca bir otaq. Bura həm xörək bişirmək, həm yeyib-içmək, həm də yatmaq üçündür. Pərdə ilə ayrılmış kiçik arakəsmənin arxasında köhnə bir taxt var. Yataq açıqdır. Hiss olunur ki, kimsə ordan indicə qalxıb. Gülyaz irəlidedə, Fərqanə isə ondan bir addım geridə gəlirlər.

G ü l y a z (əsəbi). Ana, niyə gəldilər?! Axı mən onların gəlməyini istəmirdim! Niyə gəldilər?! (Hönkürə-hönkürə kətildə əyləşir.)

F ə r q a n ə. Gülyaz, dəli olmusan? Başına at təpib? Yoldaşların gəlib sənə baş çəksinlər, o boyda pay-püş gətiriblər, sən isə mısmırığını sallayıb oturmusan?

G ü l y a z. Yox, mən istəmirdim ki, onlar gəlsinlər, ana, istəmirdim... (Ağlayır.)

F ə r q a n ə. Bir məni başa sal görüm niyə? Bu nə oyundur çıxardırsan?

G ü l y a z (ətrafı göstərərək). Bura adam gələr, ana? Bilirsən onların necə evləri var? Sevilgil villada yaşayırlar. Hələ Orxanı demirəm.

F ə r q a n ə. Neynək, sağlıqlarına qismət olsun. Mən də deyirəm nə olub, bu qız niyə qaraları geyinib. Pah, utanıb! Nədi, yoxsa o uşaqlar bilmir bizim qaçqın olmağımızı? Yoxsa sən üst-başından dövlətli qızına oxşayırsan? İndiki zamanda, qızım, nə var-dövləti, nə də kasıblığı gizlətmək olmur. Hər şey adamın üzündən oxunur.

G ü l y a z. Mən elə demirəm, ana... (Ağlayır.)

F ə r q a n ə. Bu saat səsini kəsməsən özüm səni ağladaram, baxmayacağam ki, xəstəsən, Güləş. Hamı bilir ki, biz qaçqınıq, özümüz də yerdən çıxmamışıq ki... Alt-üst, dolu mülk qoyub gəlmişik. Kimin xoşu gəlmir qoy salam verməsin, bundan biz əskilmərik. Şükür ki, gəlib yığışdıq bu yarımçıq xəstəxana binasına, adamlar var ki, ilan mələyən çöllərdə, vaqonlarda qalır. Naşükürlük eləmə, bala, Allaha ağır gedər.

G ü l y a z. Elə Orxangil də qaçqındılar də, amma gör necə mülk tikdiriblər.

F ə r q a n ə. Çox gözəl, qoy tikdirsinlər. Bilmirəm onlar nə tər qaçqındılar? Bizə elə bu olanımız da bəsdı. (Qızının çiyini sıgallayır.) Onsuz da atan fikir-xəyal içindədi, bir tərəfdən də biz artırmayaq dərd-sərini. Sil, sil gözünün yaşını.

G ü l y a z (anasını qucaqlayır). Axı niyə biz belə yaşamalıyıq, ana? Sən həkimsən, işə düzələ bilmirsən, atam mühəndisdi, fəhləlik eləyir. Özümüz də bu gündə...

F ə r q a n ə. Eh, «kimin əvvəli, kimin axırı», deyiblər, qızım. Nəyimiz yox idi? Evimiz padşah sarayı kimiydi. Villadan nəyi əskik idi? Allah mərdimazara lənət eləsin! Bizim nə itiyimiz azmışdı burda?

G ü l y a z. Gecə nənəmi yuxuda görmüşəm...

Fərqanə (təəccüblə). Nənəni? Yaxşı nənəni?

G ü l y a z. Hə, gördüm oturub bizim üzüm talvarının altında...

F ə r q a n ə. Üzüm talvarının? Güləş, o talvar sənın yadındadır?

G ü l y a z. Yadımdadı, ana, əlbəttə! Onda mənim beş yaşım vardı. Hələ də tez-tez yuxuda görürəm həyətimizi. Heç yadımdan çıxmır.

F ə r q a n ə. O sarmaşılıqly aynəbəndimiz də yadındadı? Elə bil artırmanın üstünə Güləbətın toxuyan xalçanı atırdın. Gülləri səhər açılar, axşamtərəfi yumulardı.

G ü l y a z. Yadımdadı, ana, iki dirəyin arasında mənim yelləncəyim də vardı. Nənəm yellədib layla çalardı mənə.

F ə r q a n ə. O da yadındadı, Güləş? (Gözlərini silir.) Atan axşamlar işdən qayıdanda samavarı çıxardardım həyətə, nənən də zarafatla oxuyardı: «Atadan-anadan yar şirin olar, şirin». Allah ağılımı alsın, gör nə danışıram uşağa.

G ü l y a z. Uşaq niyə oluram, ana? On dörd yaşım var.

F ə r q a n ə. Hə, yuxunu danış, sonra nətəər oldu?

G ü l y a z. Gördüm nənəm əlində iri bir salxım üzüm tutub yeyir, gilələri işim-işim işıldayır.

F ə r q a n ə. Rəhmətlik ağ üzümü çox xoşlayırdı, illah da, gəlin barmağını.

G ü l y a z. Nənəm üzüm yeyə- yeyə ağlayırdı. Ha istədim yaxınlaşsam, üzündən-gözündən öpəm, qoymadı, dedi, yaxın gəlmə mənə, azarlayarsan, bala.

F ə r q a n ə. Üzüm göz yaşdı... Amma rəhmətlik yuxuma girəndə həmişə xeyir tapıram.

G ü l y a z. Axı bu sənın yox, mənim yuxumdu.

F ə r q a n ə. Heylədi, Güləş. İşə bax ki, bu gecə mənim də yuxuma girib Yaxşı xala. Görürəm gəlib bizə, ev-eşiyimizə baxıb başını bulayır, deyir, bu nə gündü, az, belə yerdə adam qərar tutar? Allah axırın xeyir eləsin. Di get uzan yerinə, üstünü ört, təzədən soyuqlayarsan.

G ü l y a z. Uzanmaq tənə gətirib məni. (Yerinə uzanıb üstünü örtür.)

F ə r q a n ə (onun başını sıgallayır). Maşallah, gün-gündən gözələşirsən. (Üzündən öpür.) Bu Vətən necə oldu? Görəsən, pul tapa bildimi? Vallah, tapmasa, ürəyi partlayacaq. (Gedir.)

Həzin musiqi səslənir. Vətən gəlir. Saçı tamam ağarıb, üzünü tük basıb. Bir vaxtlar yaraşlıq olduğu indi də görkəmindən hiss olunur.

V ə t ə n. Gəldim. Bu da mənim evim. Çalış-vuruş, işlə, mübarizə apar, qohum-qardaş itir, axırda da adın olsun qaçqın, didərgin, balan xəstə düşsün, dərman almağa beş-on manat pulun olmasın. (Pərdəni qaldırıb çarpayıda yatmış Gülyaza baxır. Siqaret çıxardıb yandırır və tez də barmaqları ilə əzib söndürür.) Getdi vətən, vətənlə də yurd-yuva, ev-eşik, hörmət-izzət...

Həzin musiqi səslənir. Vətən üzünü divardan asılmış Qarabağ mənzərəsinə tutub şeir oxuyur. Fərqanə əlində yuyulmuş paltarla dolu ləyən gəlir. Vətəni görüb dayanır.

V ə t ə n (onu görmür).

Pozulub rövneqi- gülzari-baharım, eşidin,

Qalmayıbdır, tükənib leylü-naharım, eşidin...

Dağlayıbdır məni bir laləüzari - Qarabağ,

Yandırılıbdır məni bir nari - Nigari- Qarabağ.

Fərqanə ləyəni şappıltı ilə kətilin üstünə qoyur. Vətən səs gələn səmtə dönüb Fərqanəni görür.

F ə r q a n ə. Şeir oxuyursan?

V ə t ə n. Nə?...

F ə r q a n ə. Deyirəm yenə də şeir oxuyursan?

V ə t ə n. Bu şəir deyil, vətən həsrətilə qubar bağlamış ürəyimin naləsidir.

F ə r q a n ə. Sənin bu gen dünyada Qarabağdan başqa dərdin yoxdur, Vətən?

V ə t ə n. Mənim bütün dərdlərimin baskarı elə vətəndir, Qarabağdır də...

F ə r q a n ə. Bəlkə bir az aşağı düşüb, ətrafa baxasan (hirsle paltarı zivəyə sərir.)

Bəlkə elə öz dərdimizi çəkəsən.

V ə t ə n. Elə məni dilləndirən odur də. Bə niyə qanım it qanından qaradır?

F ə r q a n ə. Pul ala bilmədin?

V ə t ə n. Yox, nə pul ala bildim, nə vəd. Xozeyin deyir müflis olmuşam, tikintini dayandırırım, başınıza çarə qılın.

F ə r q a n ə (heyretlə). Nə danışırısan? Bəs bizim günümüz nətəər olacaq? Bu qıza dava-dərman lazımdı, həkim deyib yaxşı yeyib- içməliidi.

V ə t ə n. Bəs mənim ürəyimi partladan, qubarlandıran nədi?

F ə r q a n ə. Vətən, başına dolanım, neçə ildi səbir eləyirəm, dözürəm, gözləyirəm ki, nəhayət, sən özün bir yol tapasan, amma ki, sən yol tapmaq əvəzinə Seyid- Nigarinin şəirini oxuyub Qarabağın yasını saxlayırsan. Bəs deyil, qadan alım?

V ə t ə n (təəccüblə baxır ona). Nə demək istəyirsən, Fərqanə? Toy-bayram eləyim? Yoxsa dərd çəkməyə də qadağa qoyassan?

F ə r q a n ə. Kimdi indi Qarabağın dərdin çəkən? Vətəniydi varıydı, indi yoxdu də. Öldürək özümüzü? Niyə sən də camaat kimi yaşamağın yolunu tapmırsan? Yaxşı, biz cəhənnəm, bə bu bir cüt balamızın dərdini kim çəkəcək?

V ə t ə n. Bəs mən dərd çəkmirəm, neyləyirəm? Görmürsən nə günə düşmüşəm? Guya sən Qarabağı unutmusan? Unutmusansa, niyə bir balaca daldaya çəkilən kimi gözünün qarasını tökür, ağını bayatıya calayırsan?

F ə r q a n ə (əlindəki paltarı çırpıb zivədən asır). Yox, görükür sən dərd çəkməyə adətəkar olmusan, dərd-sərdən ləzzət alırsan. Yoxsa şər oxuyub göz yaşı tökməkdənsə iş görərdin, pul qazanardın.

V ə t ə n. Fərqanə, bu sözləri sən deyirsən? Özündən çox istədiyini Vətənə deyirsən? Nə olub, nə dəyişib ki?

F ə r q a n ə (ləyəni yerə qoyub kətildə əyləşir). Çox şey olub, çox şey dəyişib, Vətən. Zülmə insan bir il dözər, beş il dözər, ta ömürlük yox ki? Bayaq qızın sinif yoldaşları gəlmişdilər, Güləş onlar gedəndən sonra zülüm-zülüm ağladı. Bilirsən niyə, Vətən? (Ağlayır.) Deyir, ana, mən öldüm yerə girdim uşaqları görəndə, axı mən istəmirdim ki, onlar bizim evimizi belə görsünlər.

V ə t ə n (Gülyazın yanına keçmək istəyir). Güləş ağladı deyirsən? Yəni mənim qızım belə xırda şeyə görə göz yaşı tökdü?

F ə r q a n ə. Özü də zülüm-zülüm.

V ə t ə n. Qəribədir. Deyirsiniz hər şeyini itirmiş qaçqın xan kefində dolansın? Bəlkə «Həyat Recens»də yer verməliydilər bizə?

F ə r q a n ə. Bilmirəm, harda verməliydilər, amma tikintisi yarımçıq qalmış bu xəstəxananın bir otağında sıxılıb qalmaq nə tək cə hökumətin günahıdır, nə də azğın düşmənin. Bu illər ərzində azca fərasəti olan, vallah, güzəranını düzəltməliydi, köçməliydi burdan.

V ə t ə n. Mən neynəməliyəm, Fərqanə, yol kəsməliyəm?

F ə r q a n ə. Yol kəsmək niyə, yaşamağın çəmini tap.

V ə t ə n. Axı necə, nə təhər?

F ə r q a n ə. Bilmirəm, tapanlar nə təhər tapır, öyrən, kişisən də mən öyrənməyəcəm ki, keç də qabağa. Onu dostun, qardaşın Muraddan soruş. Sənin əqidə, döyüş dostun deyildi? O da qaçqındı də. O gün televiziyada göstərirdilər. Bəxtəvərin oğlu nə təhər varlanıbsa, hələ qaçqınlara da yardım paylayır. Bunu televizora da çəkdimişdi ki, millət baxıb əli açılığını, səxavətini görsün.

V ə t ə n. O, cavanlığından şöhrət xəstəsiydi.

F ə r q a n ə. Neynək, qoy olsun? O da ayaqyalın, başıaçıq qaçıb də Qarıqışlaqdan. Bəs indi niyə bir həsir, bir məmməd nəsir deyil? Niyə bizim kimi bir qarnı ac, bir qarnı tox, divarları adamın üstünə gələn xarabalıqda yaşamır? Niyə vaqonlarda yayda tər töküb, qışda titrəmir? Şöhrət xəstəsi belədirsə, bunun nəyi pisdirdi?

V ə t ə n. Bilmirəm, Fərqanə, hər kəsin öz həyat tərzi, həyat fəlsəfəsi var. Mən Muradla on ildir görüşürəm. Yəqin ki, heç bundan sonra da görüşməyəcəm. O məni çoxdan unudub, Qarabağı unutduğu kimi.

F ə r q a n ə. İnanmıram Murad səni yadından çıxartsın. Hər halda, Yaxşı xalanın yaxşılıqlarını unutmaz. Sifəti ağ gündən işildasa da, qara günlərinin xilaskarını, rəhmətliyi çıxarmaz yadından.

V ə t ə n. Bəs mənim qara günlərimin xilaskarı kim olacaq? Qara gün qaraldar adamı, məni qaraltdığı kimi.

F ə r q a n ə. Vətən, başına dönüm, bilirsən ki, mən heç vaxt kişi işinə qarışmamışam, yaxşı-pis, az-çox nə gətirmisən qane olmuşam, amma ta belə yaşamaq olmaz, biz heç, uşaqlar yazıqdılar. Onlara bir gün ağlamalıyıq, başına dönüm. Onlar nə

vaxtacan detdom uşağı kimi yaşayacaqlar? Get Muradın yanına iş istə, o, səni naümid qaytarmaz. Cavanlığınız bir yerdə keçib. Elə o xaraba Stepanakertdə bir-birinizə həyan olmusunuz. O istəsə də səni yaddan çıxarda bilməz.

V ə t ə n. Çıxarda bilməz? Sən hələ bu dünyanın pis üzünü görməmişən, ona görə belə deyirsən.

F ə r q a n ə. Mən görməmişəm dünyanın pis üzünü? Neçə ildi dərd içində deyiləm? Vətən, o iki tifilin biri qucağımda, biri də yanımda erməni gülləsi qabağında Xocalıdan Ağdamacan qaçmamışam? Eyvazı kürəyimə şəlləmədim ki, arxamdan atılan güllə uşağa dəyər. Bəs on beş gün Ağdamda məscidin həyətinə Vətən deyib zarıyan mən deyildim? Səni bir lafet meyitin içindən çıxardanda qışqırmadım? Mən görməmişəm dünyanın pis üzünü? Başım bir gecədə ağardı mənim, Vətən.

V ə t ə n: Bəs bu zülümlərə dözən adam, niyə bu yataqxana həyatından gileylənir birdən-birə?

F ə r q a n ə: Gileylənmirəm, Vətən, başına dolanım, dözürəm, dözəcəyəm də, sənın xətrinə, amma bu tifillərin nədi günahı? (Səsini yavaşdır.) Qızın ciyərinə ləkə düşüb ey, axı mən ölmüş həkiməm, bilirəm.

V ə t ə n. Aman Allah, bütün Qarabağa səs salan Vətən ailəsinə, uşağına dərman almaqda acizdir.

F ə r q a n ə. Sən aciz yox, yekəxanasan, yekəxana.

V ə t ə n. Mənim harama yaraşır, az, yekəxanalıq?

F ə r q a n ə. Bəs onda nə olub sənə? İş axtarmağa utanırsan, çəkinirsən. Bax belə götürək Muradı: niyə onun yanına getməmişən? Niyə deməmişən ki, ay Murad, hal-qəziyə belədir. Bir iş versin sənə, kiməsə tapşırırsın. Axtar tap də, gör yeri-yurdu hardadır? De ki, görüşməyə gəldim. İstəyirsən, mən tapım görüşdürüm sizi...

V ə t ə n. Qaxıl otur yerində. Deyəsən, arvad olduğun yadından çıxıb. (Bir müddət susur.) Yox, bacarmaram, heç vaxt. Neyləyir məni Murad? Lazım olsaydı tapardı məni, bir maraqlanardı. İndi o yuxarılarda, Allah bilir, kimlərlə durub-oturur. Həyatın dibinə düşmüş Vətən onun nəyinə gərəkdir?

F ə r q a n ə. Axı niyə sən onun əvəzindən danışırsan? Nə bilirsən o səni saymaz?

V ə t ə n. Saysaydı, indiyəcən axtarıb tapardı. Əgər dost dostla bir şəhərdə üç il, beş il, on il görüşmüşsə, deməli, o, çoxdan dost deyil.

F ə r q a n ə. Bu sözləri o da deyə bilər də, Vətən. Axı sən də görüşmək istəmirsən, özü də onu görə-görə, yerini-yurdunu bilə-bilə. Sən daha çox günahkarsan.

V ə t ə n. İndiki halda mənim günahım anlaşılındı.

F ə r q a n ə. Deməli, Muradın yanına getməyəcəksən?

V ə t ə n (bir qədər ləng). Yox, heç vaxt!

F ə r q a n ə. Deyirsən çürüyək də bu yataqxanada? Qırılısın də balalarımız?

V ə t ə n. Nə mən, nə sən, nə uşaqlarım anam Yaxşıdan, vətənim Qarabağdan ,
kəndim Qarıqışlaqdan artıq deyilik.

F ə r q a n ə. Düz deyirsən, onlar birdən qırılıblar, bizsə yavaş-yavaş, zülüm çəkə-
çəkə, Seyid Nigarinin şerini oxuyub ağlaya-ağlaya öləcəyik. (Axırınıc paltarı sərib çıxır.)

Vətən siqaret çıxardıb yandırır. Fərqanə yanında əyləşir və ətəyi ilə göz yaşını silir.
Qapı döyülür. Hər ikisi diksinir.

V ə t ə n (qapıya baxır). Sıxma gözünün qorasın, görəkimdi gələn, bu şər vaxtı?

F ə r q a n ə (ətəyi ilə üz-gözünü silir). Güldəstədi yəqin. Qızına iynə vuracam, yaxşı
ki, özü gəldi.

Fərqanə qapını açır. Qapı ağzında ağ kostyumlu, şıx geyinmiş, az qala ütüdən
çıxmış Muradı görüb çaşır.

F ə r q a n ə (içini çəkir). Murad? Murad qardaş?!

V ə t ə n (yerindən dik qalxır). Murad?!

Fərqanə və Vətən heyrət və təəccüblə Murada baxırlar.

M u r a d. Niyə belə donub qalmısınız, tanımadınız məni? Fərqanə? Vətən? Nə olub,
qardaş?

Heç kəsdən səs çıxmır. Vətənlə Fərqanə Muradın təbəssümlü üzünə və görkəminə
baxırlar.

F ə r q a n ə. Vətən, Murad qardaşdı ey, dostun...

V ə t ə n (pərt halda). Vallah, yaxınlaşmağa ürək eləmirəm. (Özünə baxır, sanki bir
növ üst-başına işarə edir.) Elə bil özgə bir adam dayanıb qarşımda.

M u r a d. Özgə nədi, ə, Vətən, qardaşım!

Birdən hər ikisi yerindən qopub qucaqlaşırlar.

V ə t ə n. Murad, Murad! (Hönlür.)

M u r a d. Vətən... Qardaşım...

Aralanırlar. Fərqanə də ağlayır. Murad cibindən kostyumu kimi ağappaq dəsmalını çıxarıb Vətənə verir. Vətən dəsmalı alır, tez də geri qaytarır və kürsünün başından çirkli təhər məhrəbanı götürüb üz-gözünü silir.

M u r a d. Yeni bu sənən? Nərəsi ilə qurdları Qarıqışlaq meşələrində uladan Vətənsən?

F ə r q a n ə. Allah sizə insaf versin, məni də ağlatdınız. (Ətəyi ilə gözünün yaşını silir.)

V ə t ə n (toxtayır). Gözümə inana bilmirəm, Murad. Mən bu görüşü nə təhər gözləyirdim. Heç kəs bilmir, heç Fərqanə də bilmir, saxlamışdım içimdə bu nisgili, gizlətmışdım. Həsretdən küreklərim qovuşurdu. İndi deyə bilərəm. Sən ki mənim bu kasıb qapımı açdın... (Kövrəlir və məhrəbanı yenə də üzünə sıxıb hönlür.)

M u r a d. Mən səni başa düşürəm, bu göz yaşlarını da...

Vətəni bir də qucaqlayıb sinəsinə sıxır, kürəyində şappıldadır əlini.

V ə t ə n (ondan aralanıb əlləri əsə-əsə siqaret yandırır). Sən Allah, bağışla məni, Murad, həyat qəlbimi elə sıxıb ki, bir himə bəndəm. Səni görəndə elə bil içimdə vətən, dost, simsar deyib ulayan həsrətim püskürdü. Atam deyərki ki, həsrət yuxa deyil ki, dürmək eləyib yeyəsən. Bağışla məni.

M u r a d. Allah bağışlasın, dostum, çoxdan axtarırdım səni, yerini-yurdunu bilmirdim, inan ki, gündə nə qədər adamla görüşürəm, danışırım, sənin yerini verən yoxdur. Sağlığına təzə dostlar da var, yoldaşlar da, amma heç biri Vətən deyil. (Onu diqqətlə süzür.)

V ə t ə n. Elə baxma, çox dəyişmişəm.

M u r a d. Təki sümüyün salamat olsun, qalan şeylər düzələndi.

Guya kimisə axtarır. Qapı açılır. Kürən əlində iki-üç dolu zənbil içəri daxil olur.

K ü r ə n. Salam- əleyküm.

M u r a d. Salam nədi, ə? Hardasan? Gətir də o əlindəkiləri. Vətən, tanıdın bu konfet kimi oğlanı?

V ə t ə n. Kürən? Hüseyin dayının oğlu?

M u r a d. Hə, Hüseyin dayının oğlu Kürən... Bunun dərin getmiş dədəsi üzüm oğurluğu üstə bizi nə qədər şallaqlayıb.

F ə r q a n ə. Allah rəhmət eləsin.

Gülüşürlər. Vətən Kürəni qucaqlayır.

M u r a d. Ə, zənbillərini yerə qoy də, Kürən!

K ü r ə n. Murad qağa, vallah, çaşıb qalmışam. (Zənbilləri yerə qoyur.) Bu Vətəndi, Vətən döyül?

M u r a d. Az danış, ə, özü də zənbilləri bura yox, kuxnaya apar qoy...

F ə r q a n ə. Nə zəhmətdi, Murad qardaş? Kürən, qoy elə burda qalsın. Bizim kuxnamız da buradı, yataq otağımız da, qonaq otağımız da.

M u r a d. Hə, neynək, təki ürək geniş olsun, o da ki, maşallah Vətəndə!

Fərqanə zənbilləri bir küncə yığır.

V ə t ə n. Bu gün nə gözəl gündü. Sevindiyimdən bilmirəm neynəyim.

F ə r q a n ə. Murad qardaş, sən Allah, bağışla, yerimiz beyrahatdı. (Kürsünün üstünü ətəyi ilə silir.) Otur, təmizdi. Kürən, sən də burdan otur.

K ü r ə n. Yox, bacı, mən getməliyəm.

V ə t ə n. Getmək nədi, Kürən? Otur görək... Yüz ildir görüşürük.

K ü r ə n. Ay qardaş, qınama məni, iş-güc adamıyam, yüz cürə tapşırıq almışam qağamdan.

M u r a d. Tülkülüyə vurma, ə, özünü, yeri işini gör. (Vətənə) Kürən düz deyir, getməliidi, uşaq indi məşğələdən çıxacaq, onu evə aparmalıdır.

F ə r q a n ə. Bir stəkan çay içərdi heç olmasa.

K ü r ə n. Yox, bacı, mən zəhmətkeş adamam, yaxşısı budur gedim, işimlə məşğul olum. (Gedir.)

M u r a d. Ə, zəngimi gözlə, çox uzağa getmə, məşğələdən sonra elə qapıda ol, çağıracam.

K ü r ə n. Baş üstə, Murad qağa! (Gedir.)

Araya qısa bir pərtlik çökür.

F ə r q a n ə. Bu saat çay düzəldim...

M u r a d. Çaya hələ ehtiyac yoxdu, Fərqanə, o zənbillərdə gör nə var? Kürən çox səliqə-sahmanlıdı bu işdə, amma nə bilmək olar? Açı tök Allah verəndən, bir qardaşım ilə üz-üzə oturum, rubəri, yüz ildir görüşürük.

V ə t ə n. Murad, vallah, bunları nahaq almısan. Deyirsən evimiz yoxdu, bir tikə çörəyimiz də yoxdu? Xəcalət verirsən bizə...

M u r a d. Xəcalətdi düşmənin olsun, Vətən! Mən qəfil gəlmişəm. Qəfil qonaq da öz kisəsindən yeyər.

F ə r q a n ə. Xoş gəlmisən, Murad qardaş. Allah haqqı, elə qabağınca səndən danışırıdım. Elə bil səsimizi eşidib gəlmişən.

V ə t ə n. Yaxşı, Fərqanə, qonağımız boxçası dolu gəlib, sən bir əl-ayaq elə.

F ə r q a n ə. Hə, siz söhbət eləyin, mən bu saat...

Fərqanə zənbillərdəki şeyləri çıxardıb süfrəyə düzür. Sonra boşqab, çəngəl, bıçaq gətirir. Murad Vətənin qoluna girib, onu səhnənin önünə sarı çəkir..

M u r a d. Vətən, gözlərimə inana bilmirəm. Hardasan, niyə görünürsən, niyə aya-günə dönmüsən?

V ə t ə n. Murad, bu illər ərzində çox şey dəyişib... Mən də dəyişmişəm... Hərdən özüm özümü tanımıram. Öz ölkəndə qaçqın olmaq pis şeydi... Adamlar sənə yuxarıdan aşağı baxanda yerə girmək istəyirsən. Nə deyim ey, ürəyim o qədər doludur ki, bilmirəm vaxt çatacaqımı danışib

boşaldım? Qardaş, hər cəhətdən vəziyyətim fənadır. Bir də, sözə nə ehtiyac? Görkəmə hər şeyi məndən gözəl deyir də...

M u r a d. Mənim taqsırım böyükdü, axtarmamışam səni, daha doğrusu, ilk vaxtlar axtardım, sonra... Sonra itirdim izini. Boynuma alım ki, beş-on gün bundan əvvəlcədən səni... dilim də gəlmir deyəm.

V ə t ə n. Nahaq, Murad, mən elə ölmüş kimiyəm. Qarabağsız qalmış yaralı Vətənam. Məni sağaldacaq şeylər – Qarabağ torpağı, Qarabağ havası, Qarabağ suyu indi yağılının əlindədi.

M u r a d Qarabağ tək sənəin vətənin deyil, dostum. Bir də... biz elə vətəndəyik də. Bura da vətəndir də.

V ə t ə n. Yox, Murad, aləm cənnətə dönsə, yaddan çıxmaz Qarabağ... Sən bunu məndən yaxşı bilirsən.

M u r a d. Həə... Qarabağ... Qarabağ... Qarabağ!..

F ə r q a n ə. Murad qardaş, Vətən, gəlin, hər şey hazırdır.

M u r a d (süfrəyə baxır). Bəh-bəh... Fərqanənin səlqiəsinə söz ola bilməz...

F ə r q a n ə. Eh, ay Murad, bu yataqxana küncündə nə səlqiə, nə sahman? Hər şeyimizi itirdik. Səlqiə-sahmanı da, evdarlığı da, biş-düşü də.

V ə t ə n. Fərqanə, Murad şikayət kitabı deyil.

M u r a d. Bəh-bəh... (Stulda əyləşir.) Heç Kürən də belə süfrə düzəldə bilməz.

V ə t ə n. Kürən nahaq getdi, gərək bir loxma çörək yeyəydi. Keçmişləri yada salaydıq. Murad, onu hardan tapmışan? Sən hara, Kürən hara?

M u r a d. Çoxdan yanımda hərlənir, Vətən, maşınımı sürür, evə əl yetirir, arvad- uşağı daşıyır, etibar eləməli adamdı. Ən əsası da, yerini biləndir. Bax, gördün, getdi, çünki bilir ki, hər kəs öz yerində olmalıdır. Bir sözlə, evimizin fəhləliyini edir...

V ə t ə n (pərt olur). Demək istəyirsən ki... Axı mən də fəhləyəm.

M u r a d. Sən? Fəhlə? Vətən, Vətən... Sən yüz il daş daşısən da, kərpic kəssən də, yenə də fəhlə deyilsən, Vətənsən, mənim əziz qardaşım, uşaqlıq, gənclik dostumsən. (Arağı açıb qədəhlərə süzür.) Gəl otur. Bu tut arağı dilimizi açacaq. Sən istəyən tutovkadı. Yadındadı, Arsendən alardıq. Knarik adında bir qızı da vardı. Yaman kəsirdi səndən...

F ə r q a n ə. İlanın ağına da lənət, qarasına da.

M u r a d. İlahi, elə bil yüz il keçib o vaxtlardan. Yadındadı, Qırxqıza dırmaşdıq. Dağın lap tərəsinə. Onda elə bilirdik dünya bizimdir.

V ə t ə n. Yadımdadı, hər şey yadımdadı. Biz o zirvədə and içdik ki, Qarabağı həyatımız, ürəyimiz kimi sevəcək və qoruyacağıq.

M u r a d. Cavan və sadələvh idik. Elə bilirdik Qarabağı qorumaq elə bizdən asılıdı. Nəsə, bu söhbət qurtaran deyil. İçək, Vətən, içək on ildən sonrakı görüşümüzün şərəfinə! (İçir.)

V ə t ə n. Çoxdandı dilimə içki dəymir, amma içəcəm. (İçir.) Pəh! Lap başıma vurdu.

Fərqanə süfrəyə uzaqdan-uzağa nəzarət edir. Hərdən əlavə nəsə gətirir.

M u r a d. Yaxşı, yeyirik, içirik, heç soruşmuram, kim ölüb, kim qalıb? Yaxşı xala hanı?..

Araya sakitlik çökür.

M u r a d. Nədi, yoxsa...

F ə r q a n ə. Yaxşı xala qəlpə yarasından keçindi, kəndin çıxacağında...

M u r a d. Dünyadan xəbərim yoxdur, vallah, Allah rəhmət eləsin. (Qədəhi süfrəyə qoyub, əlini xörəkdən çəkir.) Bağışla məni, Vətən. Nə qərribə zamanda yaşayırdıq biz. Kim deyə bilərdi, bir on beş il bundan qabaq, Yaxşı xala erməni gülləsinə tuş gələcək. Nə təhər oldu, Vətən? Axı siz salamat çıxmalydınız.

V ə t ə n. Arvad əlimizdəcə keçindi, Murad. Yazıq arvad qan axan sinəsini göstərib, «əlini bura qoy», dedi... (Əlləri ilə üzünü tutur.) Anamın başını qolumun üstünə almışdım. Taqəti get-gedə tükənir, gözlərinin işığı azalır, ayaqları soyumağa başlayırdı. Yanaqlarımdan üzüşağı axan damcılar anamın sifətinə düşürdü. Ay işığında bu gümüşü, bu ayna damcılar par-par parıldayırdı, işıq saçırdı. Mən, gümüşü və ayna damcılarının üstündə öz şəklimi gördüm. Yazıq və mağmın görkəmdəydim. Kənd-kəsəkdə qolu qatlanmayan, sözünün qüdrəti qılinc kimi kəskin olan Vətəni görən kim bu hala saldı? Anam gözünü açıb mənə baxırdı. Mən isə cavab verə bilmədiyim bu sualı anamın gözlərindən oxumuşdum. Mən təkliyin, kimsəsizliyin burulğanına düşüb boğulurdum. Haray salmaq, dost dediyim, qardaş adlandırdığım, arxa-dayaq bildiyim adamları ətrafımda görmək istəyirdim. Ancaq səsım, ünüm heç kimə yetmirdi, elə içimdəcə çırpınıb qalırdı... Bir azdan anamın gözlərində həyat işığı əbədi söndü. Kirpikləri tərpenmədi. Ay işığında mənim əksimi gözlərinə hopdurub özü ilə Allahın dərgahına apardı...

M u r a d. Vətən, bağışla məni, qardaşım, Yaxşı xala mənim də anamıydı, Allah rəhmət eləsin ona, ipək kimi arvadıydı, xasiyyəti həlim, özü mülayim. Allah ermənilərin cəzasını versin. (İçir.)

V ə t ə n. Niyə Allah, Murad, bizim özümüdə nə gəlib? Niyə yığışib oturmuşuq, niyə əlimizə silah götürüb ortaya çıxırıq? Məgər biz Qarabağı qaytarmışıq ki, belə arın-arxayın yaşayırıq?..

Bu vaxt Muradın mobil telefonuna zəng gəlir.

M u r a d. Alo!.. Hə, eşidirəm... Nədi?.. Ə, yox e, mən bu saat təyyarəyə minirəm... Hə, Nyu-Yorka gedirəm... Ə, di məni cinləndirmə də! On min dollar nə puldur ki... Bir yerdən tap... Yox, gələndə mən özüm sənə zəng edəcəyəm... Di sağ ol, stüardessa deyir ki, cib telefonlarını söndürün... eşitmirsən səsini?..

Murad cib telefonunu söndürür.

M u r a d. Əl çəkmirlər də! Hə, danış...

V ə t ə n. Mən özümüzkülərə çatana qədər üç gün süründüm. Və bu üç gün ərzində bir canavar izimə düşmüşdü. Yaxınlaşmırdı, elə hey uzaqdan izləyirdi məni. Mən də var gücümü toplayıb yatmamağa çalışırdım. Birdən qərribə bir mənzərənin şahidi oldum: həndəvərim yerə sərilmiş meyitlərlə dolu idi. Yaxınlaşanda gördüm ki, bunlar bir-birindən ayrı düşmüş uşaq, qadın və qocalardı. Gözlərimə inanmadım, dəhşətə gəldim. Əksəriyyəti elə öz kəndimizin camaatı idi. Meyitlərin arasında Ermənistandan qovulmuş, Qarıqışlağa pənah gətirmiş soydaşlarımız, Özbəkistandan didərgin düşmüş məhsəti türkləri də vardı. Mən anladım ki, həmin gecə, anamı çay qırağında dəfn etdiyim gecə yağılar adamları yolda haqlayıb, gülləbaran ediblər. Heç bircə nəfər də sağ qalmayıb. Qobuaşağı çay daşları kimi düzlərə səpələnmiş meyitləri, elə bil Tanrı göydən yağdırmışdı. Canavar meyitlərə baş çəkir, havalanmış kimi birini qoyub, o birinin yanına cumurdu. Mənsə Fərqanəni, balalarımı bu cəsədlərin içində axtarırdım. İnsan qərribə məxluqdur. Bəzən qanlı göz yaşı içində ümid axtarır. Ovurdları batıq canavar imsiləyə-imsiləyə, bütün meyitlərə baş çəkmək istəyirdi, mən hiss edirdim ki, o canlı bir nəfəs axtarır. Qanı donmuş insan cəsədləri isə tərپənmirdi. Canavar bezikmiş, sanki havalanmışdı. Onun hərəkətlərini səssizcə izləyirdim. Kaş, heç olmasa, bircə nəfər sağ olsaydı. Nəhayət, canavar cəsədləri imsiləyib qurtarandan sonra ümitsiz halda mənə sarı bir-iki addım atdı, tükləri qabarmışdı. Qulaqları qərribə təzədə arxaya tərəf

gərilmişdi, gözləri sanki donmuşdu. Sonra qəfildən götürülərək Qobuboyu təpəyə sarı yortdu. Təpənin lap yuxarisında üzünü göyə tutdu, indiyə qədər eşidilməmiş vahiməli ibir səslə uladı və bu ulartı ətrafı bürümüş dəhşətli, qorxunc və qeyri-adi ölüm sükutunu parçaladı: au... au...

Canavar ulaya-ulaya təpənin üstündə qərib-qərib dolaşmağa başladı. Boz qış səmasının dərinlikləri bu səsi öz ağışuna alıb səssiz-səmirsiz uddu... «Allah sən özün dada yet, balalarım rəhm et...»

Xeyli vaxt heç kəs danışmır. Sükut...

M u r a d. Əziz dostum, dünya dəyişib, zaman ayrı şey deyir. Qarabağ problemi indi tək bizim problem deyil, dünyanın problemidir, böyük dövlətlərin marağındadır. Biz istəsək də, bu məsələni həll edə bilmərik.

V ə t ə n. İstəsək də? Sənin şübhən var bizim istəyimizə?

M u r a d. Vətən, elə cavanlığında olduğu kimi yenə də söz güləşdirirsən...

V ə t ə n. Yox ey, Murad, sənə ərkim çatır deyirəm. Həm də hiss eləyirəm ki, əlin yuxarıların ətəyindədir, ona görə soruşuram: De görüm torpağı əfəlliyimizdən, biqeyrətliyimizdən əldən vermişik? Gülüstanımızda eşşəklərin ağnamasına, donuzların eşənək atmasına biz binəva bədbəxtlər şərait yaratmışıq? Tankların, topların, qradların qarşısında əliyalın duruşmu gətirmək olardı? Görürəm, suçlu adamlar kimi susursan. Niyə, axı sən də şahidsən o günlərin. Səbəb ölkənin sahibsizliyi idi. Töhməti, tənəsi qaldı biz bədbəxtlərin, binəsiblərin boynunda. İndi də evimizə, eşiyimizə, doğmaca Qarabağımıza qayıtmaq üçün ayrı-ayrı ölkələrdən icazə istəyirik. Ə, qurban olum sənə, başa düşmədiyim budu ey, bunu izah elə mənə.

F ə r q a n ə. Ay Vətən, neçə ildi ayrı düşdüyün dostun gəlib qarını açıb, sən də başlamısan onu sıxma-boğmaya salmağa, ta ayrı dərdin yoxdur sənin?

M u r a d (gülür). Fərqanə, dəymə, qoy ürəyini boşaltsın. O danışdıqca inanıram ki, qarşımdakı həmin Vətəndir: üsyankar, romantik, fanatik.

V ə t ə n. Sən məni ələ salırsan?

M u r a d. Allah eləməsin, Vətən, əksinə, sevinirəm ki, hələ vətən haqqında düşünən adamlar var... Dünya romantiklərsiz çox maraqsız olardı...

V ə t ə n. Maraqsız? (Təəccüblə) Mənim dediklərim ancaq maraqlı olmağa, darıxmamağa yararır? Yəni restoranlar, barlar, toyxanalar bəs eləmir, dünyanı maraqlı görmək üçün mənim kimi axmaq romantiklər də lazımdır?

Murad yalandan gülür və əlini-əlinə vurur.

M u r a d. Oyunun olsun, Vətən, bir az keçsə, sən mənə bu evdən qovacaqsan.

V ə t ə n. Bura evdir, Murad? Bura qaçqın yuvasıdır. Burada ömür çürüdənlərsə erməni vəhşilərinin zülmündən, işgəncəsindən baş götürüb qaçmış, yurd-yuvasına həsrət qalmış zavallı insanlardır. Bilirsən ətrafımızdakı adamlar bizə necə həqarətlə baxırlar. Qoy Fərqanə desin...

F ə r q a n ə. Ay Vətən, axı bu söhbətlərin yeri deyil.

V ə t ə n. Demək istəmirsən, Fərqanə. Çünki Muradın gəlişi sənə ümid verib. Elə bilirsən ki, o bizi burdan çıxaracaq, mənə iş düzəldəcək... İncimə ey, ay Murad, olanı deyirəm.

F ə r q a n ə. Vətən, başına dolanım, niyə heylə deyirsən? Mən azmı əzab çəkmişəm?!

M u r a d. Danış, Vətən, danış...

V ə t ə n. Nədən, hansından danışım? Qonşular bizim uşaqların məktəbə getməyinə də təəccüblənirlər. Əgər biz yüngülvari bir məclis qurub, tikintisi yarımçıq qalmış xəstəxananın palatasına gəlin gətiririksə, buna da təəccüblənirlər. Baxışlarından istehza yağır. Guya bizim cavanlara ailə qurmaq, oğul-uşaq sahibi olmaq gərək deyil. Day fikirləşən yoxdu ki, bu qaçqın yuvalarında yaşayan hər bir ailə neçə şəhid verir. Kökümüz kəsilməli, nəslimiz itməli bizə? Sabah başımıza bir iş gəlsə, gedib yurdumuzda ocaq qalayacaq kimsə tapılmamalıdır?

F ə r q a n ə (gözlərindən axan yaş silir). Murad qardaş, elə sənə qabağınca bizim qızın sinif yoldaşları gəlmişdilər ona baş çəkməyə. O dədənin, dədəmin goru haqqı, uşaqlar bizim şəraitimizə, gün-güzəranımıza döyükdə-döyükdə nə təhər baxırdılarsa, qız dözmədi, onlar qapıdan çıxan kimi hönkürüb ağladı ki, mən ta o məktəbə getməyəcəm.

V ə t ə n. Özü də sinfin gözüdü, əlaçısıdı.

F ə r q a n ə. Murad qardaş, uşağa elə yazığım gəldi ki... Vallah, zorla sakitləşdirdim onu. Axı bu yeniyetmələrin öz şirin, öz dadlı dünyaları olur...

V ə t ə n (üzünü Murada tutaraq). Güləşin göz yaşları, sinif yoldaşları qarşısında çəkdiyi xəcalət, mənə bütün millətin, bütün xalqın göz yaşları, itirilmiş, talan olmuş yurdumuz, torpaqlarımız qarşısında çəkdiyi xəcalət hissədir.

Gülyaz pərdənin arxasından səhnəyə baxır. Əynində gecə köynəyi var, söhbəti maraqla dinləyir və daha çox ağ kostyumlu Murada baxır.

M u r a d. Bizim oğlan deyəndi yəqin... (Pərt halda.) Adı çıxıb yadımdan...

F ə r q a n ə. Gülyazdı, rəhmətlik Yaxşı ananın diliylə sən də Güləş deyərdin onda.

M u r a d. Hə - hə!.. Yadıma düşdü: Güləş. Bəs nə olub ki, niyə xəstələnib, özü hanı?

G ü l y a z (pərdənin arxasından çıxıb Murada sarı gedir). Murad əmi!

M u r a d. Boy, maşallah! Siz də uşaq deyirsiniz. Bu ki əməlli-başlı yekə qızdı(Gülyazı qucaqlayıb öpür). Qızı görəndə yadıma düşdü. Deyəsən, Gülyaz mənim oğlum Orxanla bir sinifdə oxuyur.

F ə r q a n ə. Orxan? O göyçək oğlan... Yarəbb, mən də deyirəm bu uşağa niyə qanım qaynayır?

M u r a d. Temperaturası var bunun? Harası ağrıyır, Fərqanə?

V ə t ə n. Axşama yaxın qızdırması qalxır... (Araq içir.)

M u r a d. Arağı tək içirsən?!

Vətən cavab vermir və bir növ, arağın havasına dalır.

F ə r q a n ə. Vətən, ta içmə, çoxdandı içmirsən.

V ə t ə n. Elədi, çoxdandı dilimə heç belə yeməklər də dəymir.

M u r a d (hələ qucaqladığı qızın başını sığallayır). Haran ağrıyır?

G ü l y a z. Heç haram ağrımır, öskürürəm...

M u r a d. Fərqanə, həkim nə deyir? Boy, elə sən özün həkimsən də...

F ə r q a n ə. Sətəlcəm olub, Murad qardaş, həkim istəyirdi ki, xəstəxanaya aparaq, amma bizim haramıza yaraşır xəstəxana?

M u r a d. Axı, sətəlcəm elə-belə keçən şey deyil, dava-dərman...

F ə r q a n ə (başını aşağı salır). Elə səhər Vətən evdən çıxmışdı ki...

V ə t ə n. Murad, dostum, təsəvvür elə ki, sən Vətən qardaşın ciyərinə ləkə düşmüş qızına dava-dərman ala bilmədi, evə əliboş qayıtdı... (Siqaret yandırır.)

M u r a d (Gülyaza). Yeri gir yerinə, qızdırman var, tez, tez, Murad əmin nə lazımdı eləyəcək.

Gülyaz qəfil Muradın üzündən öpür, sonra qaçaraq pərdənin arxasına keçir.

M u r a d. Ay şeytan! Qız uşağı özünü istədən olur ha! (Telefonunu çıxardır, yığır.) Kürən, hardasan? Lap yaxşı, maşını sür Kərimgilə. Kürən, başın xarab olub? Doktor Kərimi deyirəm. Denən xəstə var, götür onu gəl burə, təcili! Kürən, deyəsən səni qovacam iti qovan kimi! Vətəngilə, hə, yataqxanaya. Maşını da adam kimi sür, birini sağaltmamış o birini şikəst eləməyək. (Telefonu söndürür.) Kərim professordu, ölünü dirildər. Bayaqdan niyə demirsiniz mənə, yoxsa... Uşaq qızdırma içində yanır, biz də burda dünya problemlərini eşələyirik. (Araq tökür.)

F ə r q a n ə. Allah balalarını saxlasın, Murad qardaş.

M u r a d. Vətən, qardaşım, adam əvvəl evinin içini sahmana salar, sonra çölünü, lap sonra da böyür-başını, vətəni.

V ə t ə n. Görükür, mən adam deyiləm də...

M u r a d. Yenə söz güləşdirirsən. Mən səni tənbeh eləməyə gəlməmişəm. Nə deyirəmsə, səni özümə dost, qardaş bilib, ərklə deyirəm. Sınaqdır bu, sınağa mətinliklə dözmək gərəkdir. Vətən, içək, bəsdə mısmırığı salladın. Ə, dostun gəlib ey, o ayağıyalın, gödək şalvarda qaçardıq ey Qarıqışlağın çöllərində! Başaq yığıb gətirərdik toyuq-cücəyə, yadına düşür heç?

V ə t ə n. Yəni o sən idin? Anamın köynəyindən keçirdib, Vətənə qardaş elədiyi Murad?

M u r a d. Çox dəyişmişəm? Heç oxşamıram?

V ə t ə n. İçək... Bəlkə bu tut arağı mənim əsəblərimi keyidə.

İçirlər.

M u r a d (birdən divardan asılmış tarı görür). Yəni bu o tardı? Ötərən babanın tarı?

V ə t ə n (gülümsəyir). Bir bu tarı çıxarda bildik, o boyda mülkdən.

F ə r q a n ə. Niyə demirsən kim çıxartdı?

V ə t ə n. Ta sən dedin də.

M u r a d. Sağ ol, Fərqanə! Bilirsənmi ki, bu tar iki sürgün görüb? Bütün Orta Asiyanı gəzib?

F ə r q a n ə. Rəhmətlik Yaxşı xala qaçaqaçada dedi ki, Fərqanə, götürə bilsən, o tarı götür, nəsil yadigarıdır. Mən arsız da uşaqlara dəyişək əvəzinə tarı götürdüm. İndi görün də, bir uşaq qucağımda, biri yanımda, üst-başı cırıq-cındır, üç gün-üç gecə meşəylə, düzlə qorxa-qorxa gəlib çıxasan Ağdama - Qaracaçı qəbiristanlığına, əlində də tar... (Gülüb uğunur.) İndi gör də, adama deməzlər, ay arsız?.. (Sözünü bitirmir.)

Hamısı gülür.

M u r a d. Gör yadıma nə düşdü? «Ah, quşlar, əzəldən azadsınız siz, harda istəsəniz nəğmə deyərsiz». Yadına düşür, Fərqanə?

F ə r q a n ə. Niyə düşür? Musa Cəlilin şeiridi. Məktəbdə hər konsertdə, yığıncaqda mən bu şeiri oxuyardım.

M u r a d. Vətən də tarda müşayiət eləyərdi. Vətən, bir o tarı götür.

V ə t ə n. Çala bilmərəm, Murad, yadırgamışam, çoxdandır tellərinə dəymir barmağım.

M u r a d. Mənim xətrimə, Vətən. O günləri təzədən yaşamağa elə ehtiyac duyuram ki... Lap burnumun ucu göynəyir, Vətən... Nə gözəl günlər idi.

Vətən tarı divardan götürür. Yerini rahatlayıb çanağını sığallayır və «Segah» muğamını çalmağa başlayır. Bir qədər keçəndən sonra Fərqanə qalxıb Vətənin yanında dayanır.

F ə r q a n ə. Ah, quşlar, əzəldən azadsınız siz,
Harda istəsəniz nəğmə deyərsiz.
Hər zaman uçmağa qanad var sizdə,
Əzəldən xoşbəxtlikdir qismətiniz də.
Quşcuğaz, quşcuğaz, əzab vermə sən,
Söylə, təsadüfən bura gəlmisən?
Buraya gələrsən bir də sən haçan,
Bir də o hasardan baxacaqmısan?
Əgər sən gəlmisən yaxın dost kimi,
Dinlə sözlərimi, vəsiyyətimi...
Yurdumun üstündən keçən zaman sən,
Səhər şəfəqitek aydın nəğmədən
Xalqım biləcək ki, qəm səsidir bu,
Şairin sonuncu nəğməsidir bu.
O nəğmə səhralı çöllər keçərək,
Gəlmiş son nəfəsin son xəbəri tək.
Nəğməmdən tanıyıb deyər insanlar,
Şairin qolunda indi qandal var.

Lakin nəğmələri dönüb ağ yelə,
Onlar saxlanılmaz qandalla belə,
Uç, azad quşcuğaz şimşəklər kimi,
Ax ey nəğmələrim, şəfəqlər kimi.
Qoy burda, yad eldə qalsın bədənim,
Ruhumsa yurduma qayıtsın mənim...

İşıqlar sönür.

İKİNCİ HİSSƏ

Həmin məkan. Murad divardan asılmış çərçivədəki köhnə şəkillərə baxır. Vətən tara söykənib fikrə gedib. Fərqanə bir kərda dayanıb, hər şeyə göz qoyur. Kürən ayaq üstə əmrə müntəzirdir.

M u r a d. Ay səni! Bu ki bizim şəkildi, Vətən! Nə yaxşı qalıb, məndə yoxdu, xırmanda çəkdimişdik. Neçə yaşımız olardı?

V ə t ə n. On üç. Fotoqraf İsa bu şəkli bir vedrə buğdaya çəkmişdi.

M u r a d (gülür). Hə, yadıma düşür. Yaxşı xala da abırını verdi ki, ay utanmaz bir şəkilə bir vedrə buğda alarlar? Dava vaxtı buna görə adamı Sibirə sürgün edərdilər. Yazıq arvadın gözü sürgünlərdən qorxmışdu.

V ə t ə n. Yaxşı ki, bu günümüzü görmədi. Elə bilirdi oğlu dünyanın yiyəsi olacaq.

M u r a d (Vətənə qulaq asmır). Fərqanədi. Dədəmin goru haqqı Fərqanədi. Aman Allah, biz nə təhər dəyişmişik.

F ə r q a n ə. Bə yanındakını niyə demirsən? Səni dəli eləyib Qırxqız yaylağına çiçək yığmağa göndərən?

M u r a d (dixor olur). O, həmişə hər yerdə başımı aşağı eləyib.

F ə r q a n ə. Hər kimdi oğlunun anasıdı.

M u r a d. Xeyr, mən onu çoxdan unutmuşam. Orxan da heç onu özünə ana hesab eləmir.

F ə r q a n ə. İndi hardadır?

M u r a d. Bilmirəm, heç bilmək də istəmirəm. Gəlin ayrı şeydən danışaq, vəfasız insanlar xatırlamağa layiq deyillər.

K ü r ə n. Murad qağa, mən gedim?

M u r a d. Hövsələ elə, görək həkim nə deyir?

F ə r q a n ə. Ə, Kürən, otur də! Ə, bizi tanımırısan sən? (Kətil verir.) Bax, otur burda. qaçqın deyilsən, nəyə fors eləyirsən?

M u r a d (qəhqəhə çəkir). Aldın payını, Kürən, onda çağır Əhməd dayını. Otur!

K ü r ə n. Fərqanə həmişə dildən iti olub.

F ə r q a n ə. Eh, Kürən, hər şeyimiz kimi, indi dilimiz də dəyişib, fağır olmuşuq...

Kürən kətildə əyləşir. Kərim doktor ağ xalatda, kalpakda, ağzında tənzip maska, pərdənin arxasından çıxır. Maskasını aşağı sürüşdürür.

M u r a d. Doxtur, elə bil, operasiyadan çıxırsan.

K ə r i m. Murad bəy, həkim hər bir şəraitdə həkim olduğunu göstərməlidir. Əlimi harda yuya bilərəm?

Fərqanə uzaq küncdə qoyulmuş vedrəni və ləyəni göstərir.

F ə r q a n ə. Burda...

Fərqanə su tökür, Kərim əlini yuyur.

K ə r i m. Çox gözəl, çox pakizə.

F ə r q a n ə. Bağışlayın ki, şəraitimiz yoxdu.

K ə r i m. Nəzərə alırıq. (Əllərini silir.) Hə! Məsələ xeyli ciddidir, amma qorxulu deyil. Gənc orqanizmdir, düzgün müalicə hər şeyi yerbəyer eliyəcək. (Çantasından kağız-qələm çıxardır.)

M u r a d. Doktor, on günə qızı ayaqüstə qoya bilərsən?

K ə r i m. İşallah! Çox gözəl, çox pakizə. Yemək-içməyi yaxşı olmalıdı, bal-yağ, yumurta, amma güclə, zorla yox, ürəyi istədikcə. Loğman da deyib ki, insan vaxtdan-

vədədən asılı olmayaraq, istəyəndə yeməlidir. Çünki insan orqanizmi həkimdən-təbibdən yaxşı məsləhətçidir. Ona nə lazım olduğunu hamıdan yaxşı bilir.

M u r a d. Əhsən, Kərim doktor, elə belə söhbətlərinin aşiqiyəm də. Həkim xəstəni, birinci növbədə, sözlə sağaltmalıdır. Eşitdin, Vətən, Kərim doktorun dediklərini?

V ə t ə n. Yaxşı sözlərdir, amma mən doktordan bir söz soruşmaq istəyirəm.

K ə r i m. Çox gözəl, çox pakizə.

V ə t ə n. Bəs orqanizm yemək istəyirsə, yemək yoxdursa, onda neynəməli? Orqanizmə nə deməli?

K ə r i m. Bu sual, oğlum, ünvanını səhv salıb. Onu ver bu işlə məşğul olan adamlara, kəsəsi isə... bax, bunu deyə bilməyəcəm, çünki niyə, başım çox çəkib. Bu da resept.

M u r a d (resepti Kürənə verir). Kürən, tez elə maşını sür Həşimin aptekinə, de ki, Muradın qardaşı qızı xəstələnib. Bu dərmanları yığsın bir torbaya, təcili göndərsin.

K ü r ə n (yeridə dik qalxır). Baş üstə, Murad qağa! (Tələsik qaçmaq istəyir.)

M u r a d. Dayan, ə, bir! Bəs bu kişini kim aparacaq? Kərim doktor, çox sağ ol, bizi arxayın elədin, yemək qaydalarını da öyrətdin.

K ə r i m. Çox gözəl, çox pakizə.

M u r a d. Sən Gözəllə Pakizənin adlarını çox çəkmə. İki də əmim qızlarıdır, ərləri də çox ərköyüdümlər, eşitsələr, axırına çıxarlar. Hər gün, yəni mənim qardaşım qızı sağalana kimi gəlib ona baş çəkərsən. Hər gün! Bildin, doktor?

K ə r i m. Əlbəttə!

M u r a d. Razılaşdıq.

K ə r i m. Çox gözəl, çox...

M u r a d. Bu da əvvəlcədən sənə zəhmət haqqın. (Xalatinin cibinə pul qoyur.)

K ə r i m (gözucu cibinə baxır). Baş üstə, Murad bəy. (Fərqanəyə) Hər gün elə bu vaxtı gələcəyəm, xanım. Murad bəy, icazənizlə mürəxxəs olum.

M u r a d. Buyur, doktor, amma bir də mənim əmiqızlarımla işin olmasın.

K ə r i m. Bəli, Murad bəy, hər şey yerində gözəldir, zarafat da. (Qapıya sarı yönəlir.) Di sağ olun, azarlamayın. (Çıxır.)

M u r a d. Kürən, di tərən. Özün də tez qayıt.

K ü r ə n. Baş üstə! (Gedir.)

M u r a d (Vətən və Fərqanəyə). Çox gözəl, çox da pakizə. Qorxulu bir şey yoxdur.

F ə r q a n ə. Allah balanı saxlasın, Murad qaraş.

Vətən dillənmir. Murad, elə bil ki, bekarlayır və darıxır.

M u r a d. Həəə, görək xəstəmiz nə deyir, ürəyi nə istəyir? (Pərdəni ehtiyatla qırağa sivrir. Gülyaz yorğanı çənəsinin altınacan çəkib.) Hə, nə təhərsən, Güləş? (Əlini qızın alnına qoyur.)

G ü l y a z. Yaxşıyam, Murad əmi. (Öskürür.)

Vətən qalxıb tarı yerindən asır və sakitcə çıxmaq istəyir.

F ə r q a n ə. Hara gedirsən, Vətən?

V ə t ə n (Fərqanəyə kəc baxa-baxa). O başa!

F ə r q a n ə. O baş haradı?

Vətən cavab vermədən gedir. Fərqanə də çıxır.

M u r a d. Öskürəyin də keçəcək. (Çarpayının qırağında oturur.) Sağalıb duracaqsan ayağa. Onda bizə gələrsən.

G ü l y a z. Allah qoysa!

M u r a d. Necə yenə Allah qoysa? Məsləhət eləyəcəksən? Bu nə kitabdır? (Kitabı götürüb açır.) Nə ağırdır?!

G ü l y a z. Üçüncü dəfədir oxuyuram.

M u r a d (gülür). Bəlkə namaz da qılırsan, rəhmətlik nənən kimi?

G ü l y a z. Heç kəsə deməmişəm, amma bir sizə deyəcəm: çoxdandı namaz qılıram, evdə heç kəs olmayanda...

M u r a d. Mən heç kəsə demərəm bu sirri.

G ü l y a z. Bu sirr deyil, Murad əmi, amma... hələ dua eləyə bilmirəm. Bu sizi kədərləndirir?

M u r a d. Nə bilim, Güləş? Bu dünyada dinin buyurduğu kimi yaşamaq bədbəxtlik gətirir.

G ü l y a z: Bədbəxtlik? (Fikirləşir.) Əvvəlcə nəyin xoşbəxtlik, nəyin bədbəxtlik olduğunu müəyyən etmək lazımdır.

Fərqanə gəlir. Əlində çaydan var. Muradla Gülyazın söhbət etdiyini görüb arakəsməyə yaxınlaşır və qulaq asır.

M u r a d. Maşallah, ağıllı qızsan. Nə alım sənə? Yaxşı bir hədiyyə almaq istəyirəm, amma bilmirəm nə?

Gülyaz qəfil dikəlib Muradın boynunu qucaqlayır.

G ü l y a z. Qurban olum, Murad əmi, çıxart bizi burdan, atama iş ver, qorxuram... qorxuram... Mən hələ dua eliyə bilmirəm, amma sizə dua eliyəcəm, çıxart bizi burdan... (Ağlayır.)

F ə r q a n ə. Gülyaz, dəli olmusan?

M u r a d. Dəymə, Fərqanə! (Qızın başını, çiyinini sığallayır.) Qoy nə istəyir desin. Ürəyindən nə keçir, istəsin.

G ü l y a z. Murad əmi, sən gəlməsəydin, biz... mən... (Hönkürür.)

F ə r q a n ə. Murad qardaş, qulaq asmayın ona. Allah, məni öldür! Gülyaz, indi atan gələr... Murad qardaş, qulaq asma ona, uşaqdır...

M u r a d. Güləş, mən sizi burdan tezliklə çıxardacam, atana iş verəcəm, sizin yaxşı eviniz olacaq, atan sənə gözəl paltarlar alacaq, hər şeyin olacaq sənin. Mən sənə söz verirəm, duasız- filansız. (Təsirlənir və qızın qollarını boynundan ayırır, onu yerinə uzadır. Pərdəni çəkib gözlərini silir.)

F ə r q a n ə (gözünün yaşını silir). Murad qardaş, sən Allah bağışlayın bizi, məni bağışlayın...

M u r a d. Fərqanə bədi... Vətən hanı?

İşıqlar sönür. Bir müddətdən sonra səhnə yenidən işılanır.

Muradla Fərqanə səssizcə əyləşiblər...

V ə t ə n (gəlir). Hə, vəziyyət nə təhərdir? Ağatlı oğlanın gətirdiyi xoşbəxtliyin dadı xoşunuza gəlirmi?

M u r a d. Kimdi ağatlı oğlan? Məni deyirsən? Lağa qoyursan qardaşını? Yoxsa paltarımı ağ görüb...

V ə t ə n. Allah eləməsin, elə sözgəlişi dedim. Ağ Mercedesdə, ağ libasda, adamın yadına, doğrudan da, istər-istəməz ağıatlı oğlan düşür.

F ə r q a n ə. Nədi, deyirsiniz yığışdırım süfrəni, çay gətirim?

V ə t ə n. Yox, yox... Biz belə oturacağıq, mən heç cür sərxoş ola bilmirəm.

M u r a d. İndi mən elə bir sağlıq deyəcəm ki, içməmiş sərxoş olacaqsan, Vətən. Gəl otur.

V ə t ə n. Oturaq. (Süfrəyə yaxın əyləşir.) Onsuz da, dil pəhləvanları ən böyük problemlərini süfrə başında həll edirlər. İndi Qarabağın səfalı yerlərinin adları verilən restoranlarımızın, şadlıq evlərimizin sayı yetərincədir. Pullular, varlı-hallılar yığışib oralarda Qarabağın sağlığına vururlar, pulu olmayanlar da bu vurçatlasına televiziyada baxırlar. Daha bilən, dərk eliyən yoxdu ki, biz içdikcə, sağlıq dedikcə, Qarabağ bizdən bir az da uzaqlaşır, unudulur. Nə təhər deyərlər, belə çıxır ki, dədəmizi öldürmüşük, goruna and içək.

M u r a d. İndi fikrin nədi, sağlıq deməyə?

V ə t ə n. Yox, deməyə, ümumiyyətlə, vətən söhbəti eləməyə. Keçək özge mətləbə. Bayaقدan elə bizdən danışırıq, amma mən bilən sən daha ürəkaçan obyektən, səndən danışmaq. Neylədin ki, bu mərtəbəyə qalxdın, axı sən də qaçqınsan.

F ə r q a n ə. Vətən, deyəsən, sən məqsədinə çatmışsan, bəlkə yığışdırım süfrəni?

V ə t ə n. Demək istəyirsən ki, sərxoşam? Fərqaənə, mən sənənin gözündə nə qədər məzlum kökə düşsəm də, yenə Vətənəm. Düzdü, yağmalanmışam, amma yenə də Vətənəm.

M u r a d. Danışaq, Vətən, məndən danışaq. (Səhnənin önünə gəlir.) Mən Bakıya gəlib çıxanda çaşib qalmışdım, inanmadım ki, bu şəhər o məşəqqətlər çəkən Qarabağın da paytaxtıdır, bəs deyirlər vətən də insan bədəni kimidir, bir yeri ağrıyanda hər yeri onu hiss edir, amma bu böyük şəhərdə mən görmədim o ağrını. Çaşib qaldım. Nə etməli, hansı yola çıxmalı, dostlarını, torpağını, evini-eşiyini, vəfasız arvadını itirib körpə uşaqla ikilikdə qalmış mən nə etməliydim? Özümü itirmədim, Vətən. Ayıldım, başa düşdüm ki, doğmaca diyarında qalıb yaşamaq uğrunda mübarizədə bizim rolumuz heç də əsas deyilmiş. Bizi, sadəcə, qurbanlıq kimi qabağa verirlərmiş. Məqsəd tamam başqaymış. Bax bunu biləndə, dərinəndə dərk eliyəndə taktikanı dəyişdim. Ancaq onu da başa düşürdüm ki, özümə, əqidəmə, Vətənə dönüklük edirəm. Təsəlli üçün özümə bəraət də qazandırırıdım. Deməli, Qarabağın taleyi bizdən soruşulmadan həll edilmişdi, bizim mübarizələr, canlarını qurban vermiş şəhidlərimizi qanı havayı imiş. Nə başını ağrıdım, əsir düşmüş beş-altı nüfuzlu ermənini azad etmək üçün Rubəndən götürdüyüm külli miqdarda pulu heç kimə vermədim.

Vicdanımın səsini içimdə boğaraq, onu qətlə yetirdim ki, məni məhşər ayağına çəkməsin. İşə başladım. Bundan sonra hər şey dəyişdi. Hayıf ki, mən bunu bir az gec başa düşdüm, amma düşdüm. Çox istərdim ki, sən də başa düşəsən. (Ləng addımlarla süfrə qırağında yerini tutur.) Bu sağlıq deyil, bu, ağıatlı oğlanın etirafıdır. Mən bu etirafı ancaq sənə qarşısında eləyə bilərəm.

V ə t ə n. Deməli, sənə sözündə belə çıxır ki, Qarabağ artıq xülyadır, bir illüziyadır?

M u r a d. Vətən, sənədən xahiş edirəm, məni siyasətə qatma. Mənim artıq öz maraqlarım, öz biznesim var. Qarabağsız da, görürsən də, yaşayırıq...

V ə t ə n. Deməli, Qırxqızın zirvəsində içdiyimiz and da yalan imiş? Deməli, Qarabağsız da yaşamaq mümkün imiş. (Əsəbiləşir.) Qarabağsız ancaq sənə kimi adamlar yaşaya bilər.

M u r a d. Dağ başı, tut arağı, təmiz hava, bir sözlə romantika. O sözlər ötəri hissin məhsulu imiş.

V ə t ə n. Deməli, mərmə çalasında dəfn elədiyim anama verdiyim sözü mən yerinə yetirə bilməyəcəm? Buna mənim qeyrətim, kişiliyim çatmayacaq?

M u r a d. Dünyanın gərdisini nə bilmək olar? Biz Sovet imperiyasının dağılacağına da inanmırdıq, amma... Ümid olmasa, nə bir ana uşaq doğar, nə bir bağban ağac əkər.

V ə t ə n. Doğrudan da çox dəyişmişən, Murad. Peyğəmbərin hədislərindən sitat gətirirsən. Quranı oxumusan...

M u r a d. Hə, amma bir il olar ki, namaz qılmıram, daha doğrusu, on bir sentyabrdan sonra.

F ə r q a n ə. On bir sentyabrdan sonra niyə?

V ə t ə n (qəhqəhə çəkir). O terrorun sənənin namazına - ibadətində nə dəxli?

F ə r q a n ə. Hə, başa düşdüm, o Amerikadakı terroru deyir...

M u r a d. Dünyanın mənzərəsi dəyişdi, bir də mənim iş partnyorlarımdan çoxu amerikalılardır. Bunu nəzərə almamaq olmaz.

Vətən daha bərkədən qəhqəhə çəkir. Əvvəlcə Murad, sonra da Fərqanə Vətənin qəhqəhəsinə qoşulurlar.

M u r a d (gülməyini saxlamağa çalışır). Dünya ilə ayaqlaşmaq lazımdır, dostum.

V ə t ə n. Murad, keçmiş vaxtlar olsaydı, deyərdim başın xarab olub sənənin.

M u r a d. Yaxşı, məni çox danışdırma, görürəm ki, biz ayrı-ayrı dillərdə... İçək?

V ə t ə n. Lənət şeytana! (Gözlərini silir.) İçək, bəlkə içəndən sonra səni başa düşdüm.

İçirlər. Kürən gəlir. Əlində bir torba dava-dərman var.

F ə r q a n ə. Kürən, xəcalət verirsən bizə. (Dərman torbasını alır.) Gəl otur bir tike çörək ye, sən dədənin goru.

K ü r ə n. Ni... ni... ni... Mən roldayam.

V ə t ə n. Ə, Kürən, artistsən, rolda olasan?

F ə r q a n ə. Murad, sən Allah, qoy otursun, bir loxma yesin, yazıqdı.

M u r a d. Otur, ə, fason vermə. Görürəm ki, gözün şüşəni yeyir. Nədi, yeddi fətirin yeri göynəyir?

V ə t ə n. Rulda deyil bəs?

K ü r ə n. Murad qağa, axı...

M u r a d. Pah, guya, heç içib oturmayıb rulda. Kim saxlayacaq ə, bizim maşını? Otur. Fərqanə, buna bir çapma stəkan ver.

F ə r q a n ə. Qoy görüm...

K ü r ə n. Bacı, lazım deyil, özümdə var (Qoltuq cibindən çapma stəkan çıxarıb araqla doldurur.)

M u r a d. Bərəkəllah, professionaldı ey.

K ü r ə n. Bir dənə normamdı. Sağ olun, Murad qağa, Allah kölgəni üstümüzdən əskik eləməsin. (İçir.)

M u r a d. Gördün, Vətən? Bu da Kürən. İki ermənini qamarlayıb gətirən oğuldu ey bu. İndi cibində stəkan gəzdirir. Mən olmasam, leş kimi divarların dibində yatar.

K ü r ə n (yeyə-yeyə). Elə mənə divarın divindən tapmışdın də, Murad qağa, yadından çıxıb?

M u r a d. Danış, qoy eşitsinlər.

F ə r q a n ə. Ə, çörəyini ye, Kürən, ta bildik də.

Vətən siqaret çəkir.

K ü r ə n. Dədəm Hüseyinin goru haqqı, hamıya danışmışam, sizə də danışacam. Deməli ki, iki-üç sobutunukim vardı, biri, üzr istiyirəm, urus qızıydı, matışqa, yaxşı gillədirdi zalım balası...

F ə r q a n ə. Ə, sən lap o gündəyidin, Kürən?

M u r a d. Nəyini görmüsən, Fərqanə?

K ü r ə n. Elə yeyib-içib yerimi rahatlayırdım ki, məsəl üçün, yatım də, kürəyimi həmişə divara söyküyüb, üzümü də... (Sərxoşlar kimi qəhqəhə çəkir.) Yox, ta burasını demiyəcəm, Fərqanə bacıdan ayıbdı... (Stəkanını bir də doldurur.)

V ə t ə n. Murad, belə sifətdə bu maşın sürəcək?

M u r a d. Ə, qələt eliyir, özüm sürəcəm, yarım saatdan sonra doyub, dal sidenidə yatacaq.

F ə r q a n ə. Ta belə şoferi neynirsən?

M u r a d. Qınama məni, Fərqanə. Bundan o yerlərin iyini alıram.

V ə t ə n. Bu alkaş o yerləri əvəz eləyir sənün üçün?

M u r a d. Ay Vətən, hər şeyi vətən müstəvisinə keçirmə də. Hə, sonra no oldu, ə, Kürən.

K ü r ə n. Bir də gördüm uçuram. Dedim köpəkoğlu yaxşı çaxır verib, elə «Ağdam» çaxırıydı. Gör adamı nə təhər uçurdur. Vecimə almıram, elə uçuram. Qıza da deyirəm ki, az, bərk tut məndən, yıxılıb xurd-xəşil budiş. Nə isə, bir də gözümü açanda gördüm ki, bir ağ qəstumlu kişi dayanıb baxır mənə. O dədəmin goru haqqı, elə bildim o gözəgörünməzdi, enib aşağı. Gördüm yox, bu elə bəni adəmdi. Dilim açıldı. Dedim, nədi, ə, bu vətənin divardibində də yatmaq olmaz? Barıdı də, Allahın barısı.

M u r a d (gülür). Mən də dedim ki, bu səndən ötəri Qarıqışlağın ot tayası deyil ki, xırmandan qaçıb xor-xor yatasan.

K ü r ə n. Dedim, Murad qağa, bu sənsən?

M u r a d. Dedim, dur paltarını soyun yiğ o kuloka, özün də divardibində dəyilsən mənim hamamımdasan. Çim, kirini tök yerə, asılıqandakı paltarı da gey, ol adam.

F ə r q a n ə. Allah aman günündü.

K ü r ə n. Elə o gündən oldum adam. Ağzım nədi olmayım?

V ə t ə n. Bəs o vaxtacan kim idin?

K ü r ə n. Dedim də! Bəs səhərdən nə danışırıdım. Alkaş! Divar dibində yatan alkaş.

M u r a d. Kürən, yedin, normanı içdin, di yeri get divardibində yox, Mersedesin dal sidenisində mürgülə, mən də dostumla sözüümü bitirib gəlirəm.

K ü r ə n. Murad qağa, bir sağlıq demək istəyirəm, sən balanın canı, icazə ver. Qurban olum o madar balana, əsil kişi balasıdı.

M u r a d. Kürən, ta ağ elədin.

V ə t ə n. Qoy desin, Murad, xətrinə dəymə, ta «Həyat Recens» deyil ki, bura, adamı biabır eləyə.

F ə r q a n ə. De, Kürən, de, öz evindi.

M u r a d (əlini yellədir). De gəlsin!

K ü r ə n (stəkanı götürüb durur). Onsuz da içməyəcəm, amma tost deyəcəm, çünki niyə, sinəm doludu. Vətən, səni gördüm ağlım çıxdı başımdan, dədəmin goru haqqı! Ə, sən belə olmalı oğulsan?

M u r a d. Sarsaqlama, ə! Nə olub Vətənə?

V ə t ə n. Qoy desin, Murad, dəymə.

K ü r ə n. Niyə belə sınıxmısan? Hanı, o enni kürəklər, Kranikin canına vəlvələ salan odlu baxışlar? Sən yeriyəndə yer titrəyirdi. Niyə gəlib Murad qağaya demirsən dərini, nə qədər adamın əlini çörəyə çatdırıb. Qurban olsun canım Murad qağaya. Ə, elə çürüyüb gedəcəksən bu qaçqınxanada? Ə, yataqxana bəyəm sən yerindi?

M u r a d. Kürən, durub salacam səni çölə! Bədi, rədd ol get! Tost deyəcək bu.

V ə t ə n. Dayan, Murad, bura mənim evimdi, qoy desin. De, Hüseyin dayının oğlu, de, dilinə qurban olum, de. De çıxsın mənim canım, de.

K ü r ə n. Ə, deyəcəm də, lap o yana keçəcəm də. Niyə gəlmirsən Murad qağanın yanına, o bilmirdi sən yerini, sən ki, bilirdin. Fərqanə bacı yaxşı ki, özü gəldi... Sağ olsun...

Vətən diksinir. Fərqanə üzünü tutur. Murad Kürənə bərk sillə vurur. Kürən yıxılır və sərxoş adama yaraşmayan bir cəldliklə yerindən qalxır.

K ü r ə n. Murad qağa, məni vurdun?

M u r a d (Kürəni bir həmləyə qapıdan çölə çıxardır). Rədd ol maşına! Vətən... (Susur.)

Uzun çəkən gərgin pauza.

V ə t ə n. Mən sənə inandım, elə bildim, doğrudan da sən məni axtarmısan. İlahi, necə sevindim, hətta ağladım da. Yox, mən düzəlməyəcəm. Bayaq yaxşı dedin... Nə dedin? Romantik.

M u r a d. Mən səni tapacaqdım, Vətən. Mən səni axtarırdım. Orxan ölsün, axtarırdım səni.

F ə r q a n ə. Vətən, başına dönüm... (Susur.)

M u r a d. Axı burda nə var ki? Məgər çətin gündə qardaş qardaşı axtarmaz? Axı mənim sənə yox, sənin mənə ehtiyacın var bu saat.

V ə t ə n. Doğrudan da, mənim sənə ehtiyacım vardı, özü də maddi ehtiyacdən çox, mənəvi ehtiyac idi bu. Öz-özümə nə qədər danışmışam sənsiz, giley eləmişəm, hər televizorda səni görəndə, özümü evdə elə göstərmişəm ki, guya baxmıram, maraqlanmıram, amma gözümlə yeyirdim hər hərəkətini, hər sözünü dinləyirdim. İnciyirdim yalan danışanda, əyri deyəndə, amma gözləyirdim səni. «Sağ olsun Fərqanə», nəhayət, görüşdü bizi.

F ə r q a n ə. Vətən, başına dönüm...

M u r a d. Fərqanədə taqsır yoxdu, o balalarının taleyini düşünüb gəlib, yaxşı da eləyib, düz eləyib. Əslində bunu sən eləməli idin.

V ə t ə n. Mən bu gün evdən çıxanda sənin bir vaxt mənə bağışladığın tapançanı götürmüşdüm ki, pul tapa bilməsəm, sataram, pul tapmadım, amma o yadigarı sata da bilmədim, ürəyim gəlmədi, həm də mənə elə gəldi ki, bu tapança məni Qarabağla bağlayan yeganə teldir.

M u r a d. Çox nahaq yerə! Mən olsaydım satardım, balamın dərmanlarını alardım. Vətən, vətən... Yoxdu da vətən! Bəs bura vətən deyil?! Yaşa də burda! Dünyaya gətirdiyin, zülümlə düşmən əlindən qurtardığın uşaqlarını burda vətən deyə-deyə öldürəcəksən? Bu həyatdır sən yaşayırsan? Uşağın biri xəstə, o biri internatda, özün... Vətənin dərmini çəkmək elə sənə qalıbdı? Bəlkə bu vətənin nemətlərini sən daha çox dadırsan? Papağını qoy qabağına, yaxşı-yaxşı fikirləş, lovğalığı, o xəstə qüruru at bir tərəfə, gəl yanıma. Söz verirəm ki, iki aya bu üfünətxanadan çıxaracağam. (Cibindən bir paket çıxardır və stolun üstünə qoyur.) Bu da avans, nə bilim borc, istəsən, sonra qaytararsan. Əyni-başını düzəlt, gəl yanıma, eşitdin? Bir dost kimi, bir qardaş kimi xahiş edirəm səndən, tələb edirəm.

V ə t ə n (yerindən qalxır). Murad...

M u r a d. Danışma! Bu dəfə sən danışma, dinlə! Qəddini də düzəlt, əvvəlki kimi şax yeri, şax dayanmağa sənin haqqın daha çoxdur. Bu şansdır, qardaşım, onu sənə Yaxşı xalanın köynəyindən keçirib oğul dediyi Murad verir! Eşitdin? Səni gözləyirəm. (Gedir.)

İşıqlar sönür. Sonra səhnə yavaş-yavaş işıqlanır. Vətən siqaret çəkir. Gülyaz yataqda öskürür. Fərqanə əlində şpris pərdə arxasından çıxır, nigaran- nigaran Vətənə baxır.

F ə r q a n ə. Şükür ki, qızdırması düşüb.

V ə t ə n (siqareti külqabıya basır). Bəs niyə öskürür?

F ə r q a n ə. Sətəlcəm bir-iki günə keçən zəhrimar deyil ha. Bir on günə sağalar, inşallah, həkim də belə dedi.

V ə t ə n. Təki elə olsun.

F ə r q a n ə. Sən də dur əl-üzünə su vur, üzünü qırx, təmizlə, dəlləyə getsən yaxşıdı, bir baş-gözünə əl yetirsin, tükdən boynun görükmür.

V ə t ə n. Gedərəm.

F ə r q a n ə. Yenə siqaret? Yaxşı, öz canına yazığın gəlmir, heç olmasa, bizə rəhm elə, öldürmə bizi bu zəhərlə. Qıza görə pəncərəni də açmıram, soyuqlayar.

Vətən külqabıya basdığı siqareti hirsə əzişdirir.

F ə r q a n ə. Bütün gecəni yatmaq əvəzinə siqaret çəkmisən. Bığın da saralıb tüstüdə. Dur, dur əl-üzünü yu, sonra gedək «İyirmi Yanvar»a, əyin-baş alağ sənə.

Vətən dinmir, qalxıb otaqdan çıxır. Gülyaz gəlir, köhnə xalata bürünüb.

G ü l y a z. Ana, nə deyir atam? Kostyum alassınız?

F ə r q a n ə. Heç bir şey deyir ki? Kürənin dili yansın. Denən a dədəsi dərin getmiş, səndən soruşan var idi ayın neçəsidir? Bu da elə bir himə bənddi...

G ü l y a z. Nə dedi ki? Danladı səni?

F ə r q a n ə. Danlasa nə var ki? Susur. Heç soruşmur da ki, niyə getmisən ora?

G ü l y a z. Ana, qorxma, səhər namazında dua eləmişəm.

F ə r q a n ə. Xəstə-xəstə namaz qılırsan?

G ü l y a z. Dedim, ilahi, sən atamın üreyinə insaf sal, getsin Murad əminin yanına, bizə bir gün ağlasın.

F ə r q a n ə. Bəs o gün deyirdin dua eləyə bilmirsən, nə oldu, öyrəndin?

G ü l y a z. Möcüzədi ey, ana, elə bil, dilim birdən açıldı, sözlər bir-birinin dalınca gəldi. Gözlərim yaşardı, ağladım.

F ər q a n ə. Nə bilim, qızım, Allah bilən məsləhətli. Bəlkə elə sənə görə Allah keçə günahlarımızdan, qurtara canımız bu əzablardan.

G ü l y a z. Nəsə narahatsan, ana? Deyirsən atam getməz Murad əminin yanına?

F ər q a n ə. Eeeyyy, ay qızım, pir mənimdi, kəramətinə bələdəm. Bütün gecəni dirigözlü açıb, siqareti siqaretə calayıb. Nə bilim, Allaha pənah! Nə məsləhətli, o da olacaq. Amma getməsə, dünyanı qana çalxalayaram. Bəsdi yetənin yanına iynə vurdum, abırım gedib.

G ü l y a z. Ana, «İyirmi Yanvar»a getsəniz mənə bir dənə çəkmə al, camaat çoxdan geyinir, mən hələ o yönsüz basanoşkada gedirəm dərsə. Otuz beş razmer.

F ər q a n ə. Yaxşı, alaram, hələ qoy görək nə olur... (Qapıya tərəf baxır.) Di gir yerinə, təzdən soyuq alar səni, nazik geyinmisən, ev də buz kimi.

G ü l y a z. Otuz beş ha, ana. (Pərdənin arxasına keçir.)

F ər q a n ə (onun arxasınca). Qayğanaq bişirəcəm sənə, Kürən dünən yumurta da gətirib. Dili yanmış, ta nə almayıb?

Fərqanə gedir, Vətən gəlir. Hiss olunur ki, üzünü indicə yuyub. Fikirlidir. Radionu yandırır, musiqi səsi otağa dolan kimi tez söndürür. Fərqanə nimçədə gətirdiyi səhər yeməyini stolun üstünə düzür.

V ə t ə n (ağır-ağır qalxıb süfrəyə yaxınlaşır). Deyəsən, hər şeyi ta yerbəyer eləmisən?

F ər q a n ə. Nəyi yerbəyer eləmişəm, Vətən? Nə demək istəyirsən?

V ə t ə n. Heç! Sözdü dedim. (Əlini iştahla yeyən Gülyazın başına çəkir.) Rəngin açılib bir az.

G ü l y a z (üzünü atasının əlinə söykəyir). Çoxdandı başıma sığal çəkmirsən.

V ə t ə n. Anamın saçı kimi sürüşkəndi, elə bil ipəkdi. (Yeməyə başlayır və birdən dayanır.)

F ər q a n ə. Nədi? Niyə dayandın?

V ə t ə n (əyləşir). İkiniz də burdasınız. İstərdim gədə də burda olaydı, eybi yox. O, hələ uşaqdı. Dur o pulu gətir bura.

F ər q a n ə. Murad qağa verən pulu deyirsən?

V ə t ə n. Ayrı pul da var evimizdə?

G ü l y a z (sevincək). Bazara gedirsiniz?

Fərqanə qalxıb pərdənin arxasına keçir və Muradın verdiyi konvertlə geri qaydır. Pulu Vətənə uzadır.

V ə t ə n (pula əl vurmur). Qoy bura, stolun üstünə.

Fərqanə konverti stolun üstünə qoyur.

V ə t ə n. Biz bu pulu geri qaytaracağıq, elə bu gün.

F ə r q a n ə. Bəs?..

V ə t ə n. Sən sus, Fərqanə, məni cinləndirmə, yoxsa bu pulu yandıraram, bu xarabanı da odlayaram. Biz vuruşduq, qırıldıq, qan da tökdük, amma uduzduq, çünki Allahın bizə bol-bol verdiyi bərəkətli torpaqların da, nemətlərin də qədrini bilmədik, torpaq uğrunda ölə bilmədik, qaçqın olduq öz vətənimizdə, ev-eşiyimizi itirdik. Bütün bunlar cəzasız qala bilməzdi və biz o cəzanı çəkirik, çəkməliyik də.

F ə r q a n ə. Ay Vətən, başına dönüm, biz də bilirik bu dediklərini, amma indi...

V ə t ə n. Mən Muradın yanına getməyəcəm. Mən, mənim kimi yüzlərlə, minlərlə qaçqın firavanlığa çıxsın, kim düşüncək vətəni, kim azad eləyəcək Qarabağı, Qarıqışlağı? Elə bilirsən dostum, xeyr, köhnə dostum Qarıqışlağın xiffətini eləyir?

F ə r q a n ə. Vətən, indi deyirsən vətənpərvər olmaq naminə gerek balalarımız acından qırılsınlar?

V ə t ə n. Mən bol yemək xatirinə Kürənin gününə düşmək istəmirəm. Mən bir vaxtlar dost dediyim adamın xatirə kitabına dönməyəcəm ki, arağ içəndən-içənə ləzzətlə vərəqləsin, keçmiş günləri xatırlayıb əylənsin. Mən necə yaşamışamsa, elə də yaşayacam. Zülüm çəkəcəm, qul bazarına çıxacam, amma Qarabağ arzusu ilə, Qarabağ yanğısı ilə yaşayacam. Mənim balalarım yavan yeyəcəklər, yalın gəzəcəklər, amma kölə çörəyi ilə böyüməyəcəklər. (Susur və stolun arxasında oturur.) Gecə yatmadım, gözümə yuxu getmədi. (İstehza ilə gülümsəyir) (Qoltuq cibindən tapançanı çıxardır.) Bu yadigar tapançanı çıxartdım, elə dünəndən cibimdəydi.

G ü l y a z. Ata!

F ə r q a n ə. Allah, məni öldür! Vətən, sənə başına at təpib? Ölmək nədi?

V ə t ə n. Qorxmayın, görürsüz ki, salamatam. (Tapançanı əlində oynadır.) Bir-iki dəfə tətini də çəkdim, atılmadı, əl saxladım, ölmək istəsəm də, təkrar atmadım, vurmadım

özümü. Bəlkə də səhv elədim, qorxdum, bəlkə də mənim ölməyim sizi dediyiniz ağ günə çıxardardı. Murad bəy sizi yiyəsiz qoymazdı, bütün ideallarına xəyanət eləmiş adam hərdən nəcib, xeyirxah bir iş görüb təsəlli tapmağa ehtiyac duyur. Necə ki, dünən Murad bəy ağatlı oğlan kimi yetişdi dadımıza.

F ə r q a n ə. Allah məni öldürsün, Vətən, başına dolanım. (Ağlayır.) Ora gedəndə qılçam qırılırdı kaş.

V ə t ə n. Səni qınamıram, Fərqanə, dünən Murad əmisinin boynunu qucaqlayıb göz yaşları ilə imdad diləyən zavallı qızımı da qınamıram. Onun oxuduğu Quranda bir ayə var. Orda deyilir ki, mən insanı zəif yaratdım. Həqiqətən, biz zəiflik, çox vaxt nəfsimiz ruhumuzdan güclü olur.

F ə r q a n ə. Nəfs nədi, Vətən, başına dönüm? Biz nə istəyirik ki? Bizə nə lazımdı ki?

G ü l y a z. Ata, mən... qələt eləmişəm, ata, mənim qəlbimə şeytan girmişdi...

F ə r q a n ə. Sənsiz biz kimik, Vətən, başına dönüm, nəyik? (Tapançanı ehmalca onun əlindən almaq istəyir.)

V ə t ə n. Dəymə! (Əlini geri qaytarır). Dedim axı, ta özümü öldürmək niyyətim yoxdur. Nə qədər ki, Qarabağı azad eləməmişik, bizim ölməyə haqqımız yoxdur, yoxsa bu fərarilik olardı, xəyanət olardı.

G ü l y a z (dua eləyir). İlahi, sən şeytani mənim qəlbimdən çıxart, sən məni nəfsimə qul eləmə, sən mənim atama qüvvət ver, onu yalnız buraxma... (Ağlayır.)

V ə t ə n. İndi seçin: bu pul, Murad bəyin vəd elədiyi firavan həyat, bu da mən - sabahdan qul bazarına üz tutacaq qaçqın Vətən, ürəyi yerindən çıxarılmış Vətən. Bütün ehtiyaclarınızı, bax, bu əllərimin qabarı, alnımın təri ilə ödəyəcəyəm.

Gərgin, uzun sürən pauza. Gülyaz aramsız öskürür. Fərqanə onu yatağa uzadır. Pul hələ də stolun üstündədir.

F ə r q a n ə (Vətənə baxmayaraq). Mən iynə vurmağa getdim... (Çıxır.)

Vətən arakəsməyə yaxınlaşır. Gülyazın öskürəyi eşidilir.

V ə t ə n. Yer sinəsini insanlar üçün açıb. Bu səxavətin müqabilində isə o, insanlardan heç nə ummur. İstədiyi, olsa-olsa övladlıq borcu, insan munisliyi və cəmiyyətin

özünün yaratdığı insanlıq qanunlarının qorunmasıdır. İnsan övladı bu qanunları tapdalayır. Təbiət ilkinliyinə sadıqdır. Amma insan bəzən naxələf çıxır. Təbiət öz sərt qanunlarını gözləməklə özünü qoruyur, yaratdıqlarını məhv eləmir, onların daimiliyini təmin edir. İnsanlar isə dağıdıcı silahlarla bir-birini qanına qəltan eləyər... Sonra isə hər şeyi unudur. Muradlar, Fərqanələr, gənc Orxanlar və Gülyazlar da... Bəs necə olsun?..

Vətən stolun üstündəki pula və tapançaya baxır. Bütün pyes boyu oxunan şeir mahnıya çevrilib ətrafa yayılır. Biz isə son misraları eşidirik.

Gəlin, ey əhli-könül, artıb əzarım, eşidin,
Yox rəvacım, kəsilib biinəzarım, eşidin,
Pozulub rəvnəqi-gülzari-baharım, eşidin,
Qalmayıbdır, tükənib leylü-naharım, eşidin...
Dağlayıbdır məni bir lalüzəri - Qarabağ,
Yandırılıbdır məni bir nari - Nigari - Qarabağ.
Ey Nigari, nə qədər sirrimi pünhan edəyim?
Yandı canım, onu bu nəzmlə şayan edəyim,
Dağlayıbdır məni bir lalüzəri - Qarabağ,
Yandırılıbdır məni bir nari - Nigari - Qarabağ.

Vətən tapançanı götürür və kandara çıxır.

İşıqlar sönür.

Bakı, 2003